

IZKAZANA RAVEN BRALNE PISMENOSTI IN ŠOLSKI USPEH

Marjeta Doupona Horvat

Pedagoški inštitut, Ljubljana

Uvod

Pričakovali bi, da so otroci, ki imajo dober šolski uspeh, dobri bralci. Zares, podatki *Mednarodne raziskave bralne pismenosti PIRLS 2001* so pokazali, da so četrtošolke in četrtošololci, ki so dosegli najvišje bralne dosežke, tudi v šoli zelo dobri. Toda ko se odmaknemo od tistih na vrhu, vidimo zanimivo sliko: nekateri otroci z dobrim bralnim dosežkom so jo v šoli odnesli slabo, nasprotno pa so tudi nekateri »slabi« šolarji dosegli imeniten bralni dosežek.

Ideja o tem, da šolski uspeh in bralna pismenost morda nista tako zelo povezana, se nam je utrnila ob ocenjevanju (kodiranju) odprtih odgovorov raziskave PIRLS 2001. Pri ocenjevanju bralne pismenosti vrednotimo razumevanje prebranega besedila, ne pa tudi spretnosti izražanja, čeprav vemo, da je določena spretnost za izražanje misli vendarle potrebna. Ocenjevali smo vsebino, napake v pisanju nas niso zanimale, če so le dovoljevale enolično interpretacijo napisanega. Pri ocenjevanju smo opazili določeno nekonsistenco pri posameznih odgovorih. Nekatere misli so bile namreč zelo jasno in pravopisno pravilno zapisane, žal pa niso zajele bistva, ki ga je terjalo vprašanje. Pri drugih spet smo opazili, da je izražanje v smislu pravilnosti kaj klavrno, da pa je tisto, po čemer sprašujemo, vsebinsko zajeto, včasih celo izjemno domišljeno. Koderke, ki smo se ukvarjale z odgovori, smo menile, da otroci, ki pišejo dobre, a »tehnično« nepopolne odgovore (npr. napačno zapisane besede, pogovorni, slengovski izrazi, slaba struktura stavka, nepravilne začetnice, manjkajoče ali odvečne vejice v preprostih izrazih), verjetno ne prejema visokih šolskih ocen, toda to je bila šele domneva, ki jo je veljalo sistematično preveriti.

Povprečna starost slovenskih otrok v raziskavi PIRLS 2001 je bila 9,8 leta. To je starost, ko še ne pričakujemo izrazitejših odstopanj med splošnimi kognitivnimi sposobnostmi posameznika in šolskim uspehom. »Lenoba« v smislu dobrih umskih sposobnosti in slabih šolskih dosežkov se pojavi šele kasneje, vsekakor pa ne na začetku šolanja. Bistrih šolarjev, ki imajo slabe ocene – tako smo menili – v prvih letih osnovnega šolanja verjetno ni. Z drugimi besedami: domnevali smo, da so bistri otroci v šoli uspešni.

V tem članku želim pokazati povezavo med dosežkom v mednarodni raziskavi bralne pismenosti PIRLS 2001 in šolskim uspehom otrok, ki so sodelovali v raziskavi. Ker je korelacija med omenjenima dejavnikoma visoka, pri večini otrok velja, da sta šolski uspeh in bralni dosežek povezana. V članku se bom osredinila na dve skupini otrok, za kateri napisano ne velja: to so otroci, ki so imeli visok bralni dosežek, v šoli pa slabe ocene, in otroci, ki so – nasprotno – imeli nizek bralni dosežek, v šoli pa dobre ocene. Predstavila bom sistematične razlike med tema dvema skupinama.

Podatki in metoda

Po opravljenih preizkusih v okviru PIRLS smo šole zaprosili, naj nam posredujejo podatke o splošnem šolskem uspehu in o končni oceni iz slovenščine in književnosti učenk in učencev, ki so sodelovali v PIRLS 2001. V raziskavi smo učenkam in učencem ter njihovim staršem zagotovili anonimnost, zato so šole posredovale podatke iz prijavnih obrazcev PIRLS, ki so jih shranile na našo prošnjo še pred začetkom izvedbe raziskave PIRLS na šoli.

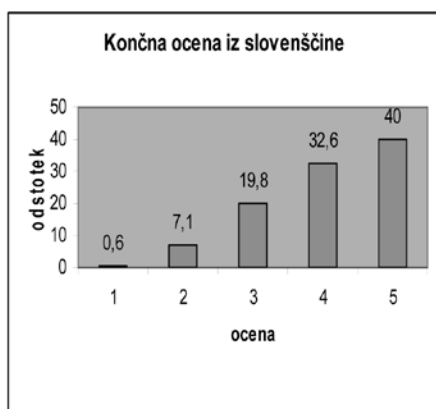
Učenke in učenci, ki so sodelovali v PIRLS 2001, so obiskovali 3. razred osemletke. Večina šol je imela v tem razredu leta 2001 številčno ocenjevanje, nekaj šol pa poskusno opisno ocenjevanje (precej drugačno od ocenjevanja v devetletki).

V vzorcu raziskave PIRLS je sodelovalo 3133 učencev. Povprečje bralnih dosežkov slovenskih učencev (502 točki) skoraj povsem sovпада s povprečjem v drugih državah (500 točk). V pričujoči razpravi bom uporabila slovensko statistično povprečje 150,10 točke. Za izračun bralnih dosežkov v PIRLS 2001 smo uporabili Raschevo metodo, ime spremenljivke iz mednarodne baze podatkov pa je 'asrearsc'.

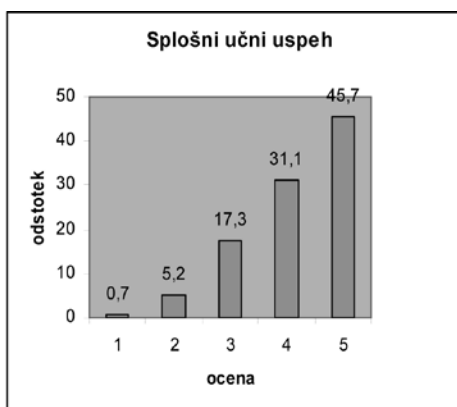
Učenke in učenci so v povprečju dosegli oceno 4,04 pri slovenščini in 4,16 pri splošnem učnem uspehu. 40,0 odstotka učencev je dobilo petico za slovenščino, 32,6 odstotka štirico, 19,8 trojko, 7,1 dvojko in 0,6 odstotka

učencev enico, nezadostno. Podobno je bilo s splošnim učnim uspehom: 45,7 odstotka je bilo odličnih, 31,1 prav dobrih, 17,3 dobrih, 5,2 zadostnih in 0,7 odstotka nezadostnih.

Graf 1: Končna ocena iz slovenščine

Graf 2: Splošni učni uspeh ob koncu leta

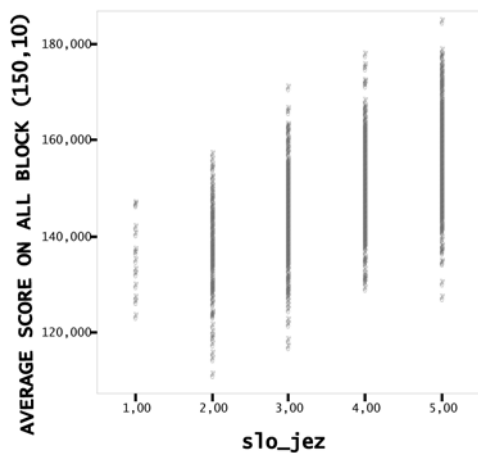
Povezava med šolskimi ocenami in bralno pismenostjo

Kakšna je dejanska povezava med branjem in učnim uspehom? Ena osnovnih nalog v nižjih razredih osnovne šole je naučiti otroke brati in pisati. Branje je nujni pogoj za dobro oceno pri slovenščini, pa tudi za splošni učni uspeh, ki ga sestavljajo še ocene iz drugih predmetov: matematike, naravoslovja, likovnega pouka, športne vzgoje itd. Brati morajo znati pri vseh predmetih, torej je *računsko* branje še pomembnejše za splošni učni uspeh kot za oceno iz slovenščine.

Ta pojma sta torej morda na videz različna, dejansko pa sta močno povezana in v precejšnji meri korelirata.

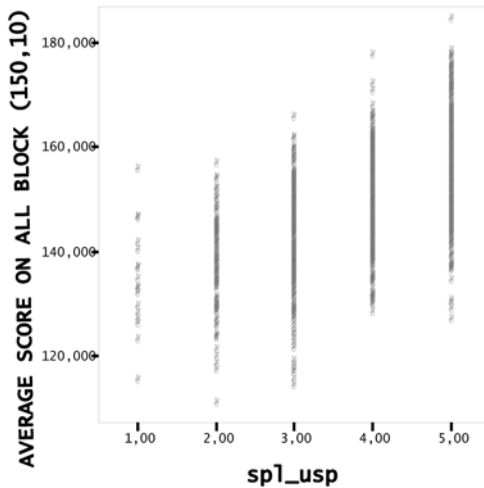
Korelacija med bralnimi dosežki in učnim uspehom je zares visoka. Povezava med povprečno oceno pri vseh vprašanjih (asrearsc) in oceno pri slovenščini je bila visoka ($r = 0,61$), med 'asrearsc' in splošnim učnim uspehom tudi ($r = 0,60$), še opaznejša pa je bila povezava med oceno iz slovenščine ter splošnim učnim uspehom ($r = 0,90$).

Korelacijo med med bralnim dosežkom in učnim uspehom ponazarjata grafa 3a in 3b.

Graf 3a: Bralni dosežki v povezavi z ocenami iz slovenščine

Opazimo lahko, da je porazdeljenost bralnih dosežkov glede na ocene široka. Otroci s petico pri slovenščini so dosegli od 126,8 do 183,6 točke za branje, tisti s štirico 128,8-175,7, tisti s trojko 117,5-170,0, tisti z dvojko 111,4-156,3, učenci z nezadostno oceno iz maternega jezika pa so dosegli le od 123,1 do 146,0 točke. Slovensko povprečje je bilo 150,10 točke (ker je Slovenija v raziskavi PIRLS dosegla mednarodno povprečje, je 150 hkrati tudi povprečje vseh sodelujočih držav).

Graf 3b: Bralni dosežki v povezavi s splošnim učnim uspehom

Porazdeljenost bralnih dosežkov je tudi v tem primeru podobna kot pri grafu 3a. Pri odličnjakih je uspeh branja variiral med 126,8 in 183,6, pri prav dobrih učencih 128,9–175,6, pri dobrih 115,2–164,9, pri zadostnih 111,4–156,3, pri tistih, ki niso izdelali razreda, pa med 115,7 in 155,2 točke.

Iz obeh grafov je razvidno, da učenke in učenci z enakimi ocenami različno dobro berejo. Tisti z dobrimi ocenami so se znašli tako nad povprečjem kot tudi pod njim. (Spomnimo, da je povprečje 150,10 točke).

Kot sem omenila na začetku sestavka, sem namenila posebno pozornost otrokom, ki so odstopali od povprečja. Za določitev njihovih posebnih lastnosti sem jih razdelila v 6 skupin.

Tabela 1: Skupine učenk in učencev glede na učni uspeh in bralne dosežke

	Splošni učni uspeh: nezadosten, zadosten, dober1 - 3	Splošni učni uspeh: prav dober	Splošni učni uspeh: odličen
Bralni dosežek: nadpovprečen	dobri bralci & manj uspešni učenci	dobri bralci & povprečno uspešni učenci	dobri bralci & uspešni učenci
Bralni dosežek: podpovprečen	slabi bralci & manj uspešni učenci	slabi bralci & povprečno uspešni učenci	slabi bralci & uspešni učenci

Posvetila se bom predvsem dvema skupinama; dobrim bralcem, ki so hkrati slabi učenci, ter slabim bralcem, ki pa so dobri učenci. Kar zadeva bralne dosežke, so člani prve skupine slabše ocenjeni, kot bi pričakovali, zato jih bom poimenovala 'poraženci'. Tisti, ki sestavljajo drugo skupino, pa so tu 'zmagovalci'. Poudariti želim, da gre zgolj za tehnična termina, skovana za potrebe razumljivosti tega članka. Kljub temu se mi zdita ustrezna, kajti od otroka, ki ne razume prebranega, bi kaj težko pričakovali dobre ocene, zato je termin 'zmagovalec' kar na mestu, enako pa tudi otrok, ki razume prebrano, a ima slabe ocene, lahko velja za poraženca (v sistemu).

Omenila sem že, da je povprečni učni uspeh malce višji od prav dobrega. Za boljšo ponazoritev sploh ne bom obravnavala povprečno dobrih učenk in učencev, ne glede na njihove bralne dosežke.

Med 3133 učenci je bilo 4,1 odstotka dobrih bralcev – slabih učencev ('poražencev') in 7,7 odstotka slabih bralcev – dobrih učencev ('zmagovalcev'). Preostali učenci spadajo v druge štiri skupine (88,2 %).

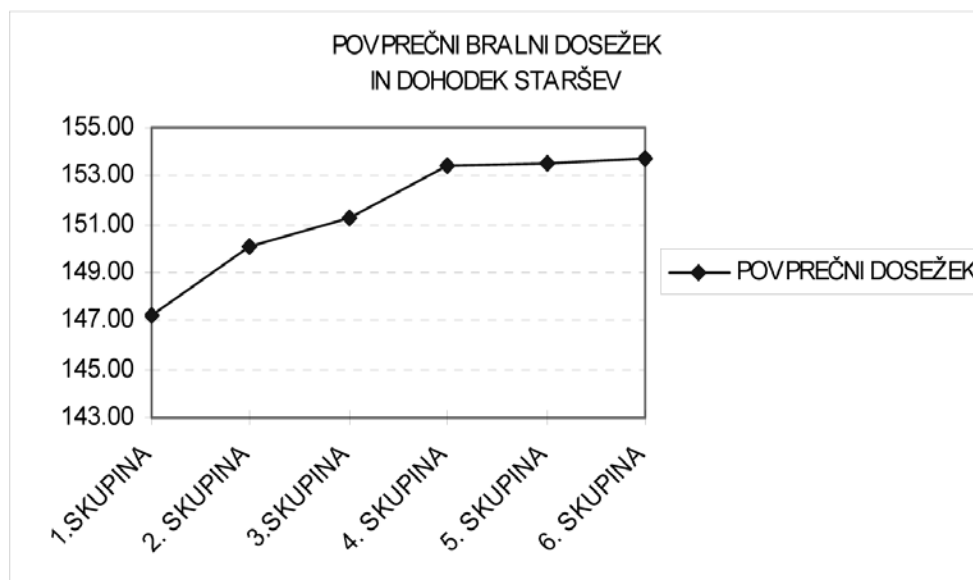
Domače okolje dobrih bralcev in domače okolje dobrih učencev

Podatki raziskave PIRLS 2001 kažejo, da slovenski otroci iz gmotno bolje preskrbljenih družin dosegajo boljše dosežke pri branju. V *Vprašalniku za starše* (izpolnjevali so ga starši otrok, sodelujočih v raziskavi) je bilo tudi vprašanje glede družinskih prihodkov.

Ponujeni so bili naslednji možni odgovori:

1. skupina: manj kot 2 milijona SIT
2. skupina: 2–3 milijone
3. skupina: 3–4 milijone
4. skupina: 4–5 milijonov
5. skupina: 5–6 milijonov
6. skupina: več kot 6 milijonov SIT

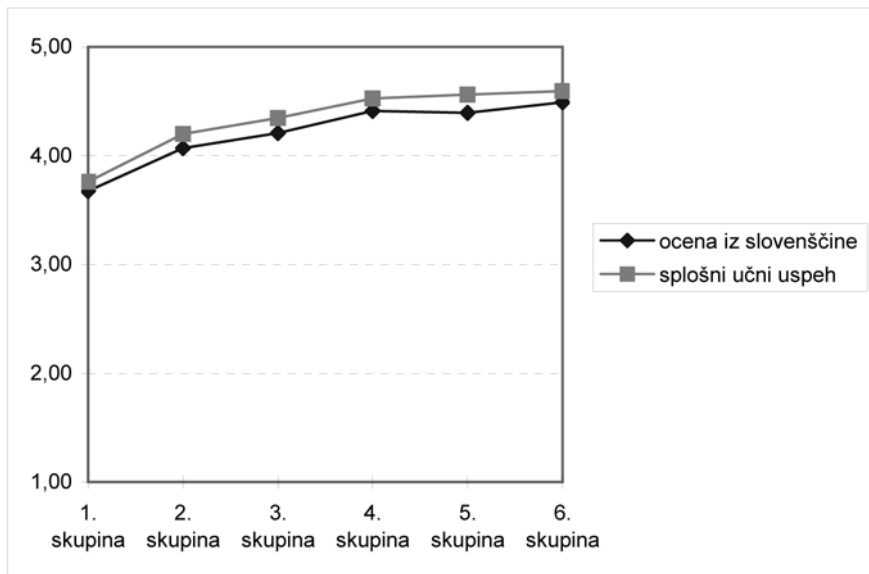
Graf 4: Družinski prihodki in bralni dosežki

Velik delež anketiranih otrok izhaja iz družin, ki po prihodki spadajo v prvo skupino (29,7 %). 27,6 odstotka jih pade v drugo skupino, 18,8 % v tretjo, 11,5 % v četrto, v peto jih spada 5,7 odstotka, 6,8 % otrok, ki so sodelovali v PIRLS-u 2001, pa naj bi izhajalo iz družin v šesti skupini. Več kot polovica vseh otrok je torej iz družin, ki so v prvi in drugi skupini. Razlike med skupinami so statistično značilne.

Otroci iz prve skupine so v povprečju dosegali 147,3 točke za bralne dosežke, v drugi skupini 150,1, v tretji skupini 151,3, v četrti 153,4, v peti 153,5, v šesti skupini družin po prihodkih pa 153,7 točke.

Graf 5: Družinski prihodki in ocene učenk in učencev

Povezava med dohodki gospodinjstva in oceno iz slovenščine je statistično značilna ($F = 52,167$, $df = 5$, $sig = ,000$), prav tako pa tudi povezava med dohodki gospodinjstva in splošnim učnim uspehom ($F = 63,723$, $df = 5$, $sig = ,000$). Otroci iz prve skupine so pri slovenščini povprečno dosegali oceno 3,68, v drugi skupini 4,07, v tretji 4,21, v četrti 4,41 in v peti 4,39, v šesti dohodkovni skupini pa so otroci povprečno dobili oceno 4,49.

Povprečni učni uspeh v prvi skupini je bil 3,76, v drugi 4,20, v tretji 4,35, v četrti 4,53, v peti 4,56, otroci v šesti skupini pa so dosegli 4,59.

Učenci iz družin s slabšim gmotnim položajem dosegajo slabši učni uspeh v primerjavi s premožnejšimi otroki. To je bilo tudi pričakovati, saj številne študije potrjujejo, da obstaja močna vez med domačim okoljem in uspehom učenca v šoli. Fairclough (Fairclough, 1988) je zapisal: »... čeprav šolniki trdijo, da sodijo učence zgolj po znanju, so učenci razslojeni tudi glede na družbeni razred družine, ki ji pripadajo.«

Otroci premožnejših staršev so deležni obeh prednosti – visokih ocen in dobrih bralnih dosežkov (ti pa v našem primeru vodijo k širšemu znanju).

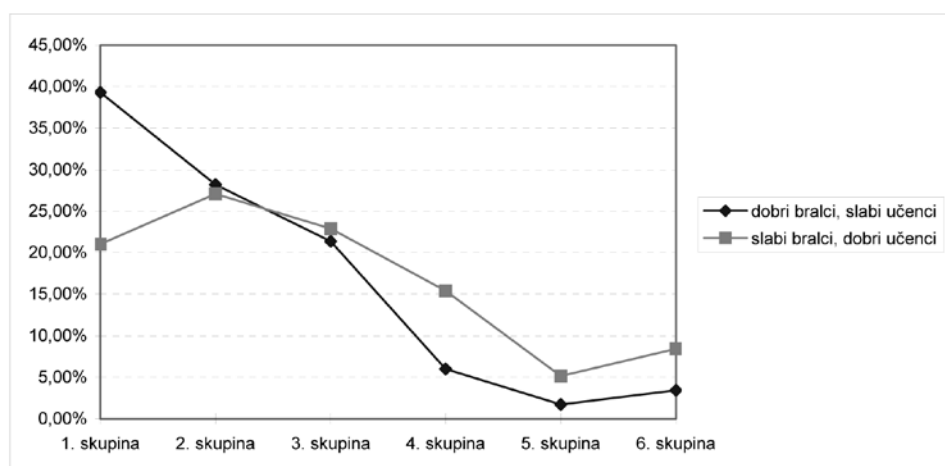
Oglejmo si značilnosti okolja, v katerem so rasli otroci, ki ne pripadajo tej skupini.

Družbenoekonomske značilnosti 'poražencev' in 'zmagovalcev'

Ločimo več družbenoekonomskih dejavnikov, ki vplivajo na učni uspeh in bralne dosežke učencev. To so: družinski dohodki, izobrazbena stopnja očeta in matere, predstava o tem, kako premožna je družina v svojih očeh, število knjig pri hiši, priseljenstvo, samopodoba itd.

Najprej bom prikazala, kakšni so družinski dohodki v skupini 'poražencev' (dobrih bralcev - slabih učencev) in v skupini 'zmagovalcev' (slabih bralcev - dobrih učencev).

Graf 6: 'Poraženci' in 'zmagovalci' glede na družinske dohodke

Sodeč po teh podatkih, je razmerje med 'poraženci' in 'zmagovalci' v prvi skupini skoraj 1 : 2. Drugače povedano - dvakrat verjetneje je, da bo otrok iz revnejše družine s slabšimi ocenami, kot si jih zasluži, končal v skupini 'poražencev' kot 'zmagovalcev' (tj. ne bo dobival ocen, ki bi odgovarjale njegovemu znanju).

Razlika med skupinama je statistično značilna ($F = 19,994$, $df = 5$, $sig = ,001$). To dejstvo je precej pomembno, saj vemo, da je prva skupina tudi najštevilčnejša (29,7 odstotka vseh učencev spada vanjo).

Tabela 2: Razmerje med 'poraženci' in 'zmagovalci' po družinskih dohodkovnih skupinah

	<i>Poraženci</i> dobri bralci, slabi učenci	<i>Zmagovalci</i> slabi bralci, dobri učenci
1. skupina	39,32 %	21,03 %
2. skupina	28,21 %	27,10 %
3. skupina	21,37 %	22,90 %
4. skupina	5,98 %	15,42 %
5. skupina	1,71 %	5,14 %
6. skupina	3,42 %	8,41 %
skupaj	100 %	100 %

Iz *tabele 2* je razvidno, da skoraj 40 % 'poražencev' pripada najrevnejšim družinam. V treh zgornjih dohodkovnih skupinah imajo skupaj le 11,1 % 'poražencev' in 29 % 'zmagovalcev'. Podatki PIRLS-a 2001 kažejo, da spada 29,5 % učencev v prvo skupino.

Tudi to, kako se družina samovrednoti glede na okolje, vpliva na otroke, ki 'štrlijo' iz povprečja.

Tabela 3: Kako starši dojemajo ekonomski položaj svoje družine glede na druge družine

Lastna ocena ekonomskega stanja družine		Poraženci	Zmagovalci
veliko premožnejši kot ostali	število	2	9
	% delež	1,6 %	3,9 %
malo premožnejši	število	21	40
	% delež	17,2 %	17,4 %
povprečni	število	71	166
	% delež	58,2 %	72,2 %
manj premožni	število	19	10
	% delež	15,6 %	4,3 %
veliko manj premožni	število	9	5
	% delež	7,4 %	2,2 %
skupaj	število	122	230
	% delež	100,0 %	100,0 %

Veliko več otrok iz skupine *poražencev* (v primerjavi z *zmagovalci*) živi pri starših, ki mislijo (ali pa tako misli eden od staršev, ki je izpolnil vprašalnik), da je status njihove družine pod družbenim povprečjem (23 % : 6,5 %, razmerje med poraženci in zmagovalci). Razlika med skupinama je statistično značilna ($F = 21,253$, $df = 4$, $sig = ,000$).

Dejstvo, kakšno podobo imajo družine o sebi, je pomembno, saj nam poleg statističnega podatka, da spadajo pod povprečje po višini dohodka, pove tudi to, da so najbrž (vsaj po lastnem mnenju) tudi revnejše od družin v svoji soseski. Gre seveda za subjektivni pogled, je pa mogoče, da se tisti, ki zase menijo, da so revni, res tako vidijo v očeh sosedov (ne glede na dejstva). Z drugimi besedami – če ljudje, ki jih obkrožajo, menijo, da so revni, so tudi sami prepričani o tem. Finančni status družine je odvisen od stopnje izobrazbe staršev. Bolj izobraženi imajo v povprečju tudi višje prihodke. Kakšno stopnjo izobrazbe imajo starši 'poražencev' in 'zmagovalcev'?

Tabela 4a: Izobrazba očetov 'poražencev' in 'zmagovalcev'

Najvišja zaključena stopnja izobrazbe očeta		Poraženci	Zmagovalci
osnovna šola	število	18	19
	% delež	15,4 %	9,1 %
poklicna šola	število	49	62
	% delež	41,9 %	29,7 %
srednja šola	število	41	95
	% delež	35,1 %	45,4 %
univerza	število	9	33
	% delež	7,7 %	15,8 %
skupaj	število	117	209
	% delež	100,0 %	100,0 %

Pri 'poražencih' smo naleteli na 15,4 odstotka očetov z zgolj osnovnošolsko izobrazbo, 41,9 % s poklicno, 35,1 % s srednjo in le 7,7 % očetov z univerzitetno diplomom.

Pri 'zmagovalcih' je bilo 9,1 odstotka otrok z očetmi, ki so končali le osnovno šolo, 29,7 % takih s poklicno izobrazbo, 45,5 % s srednješolsko in 15,8 odstotka z visoko izobraženimi očetmi.

Po podatkih PIRLS-a 2001 je imelo 12,8 % očetov osnovnošolsko spričevalo, 31 % poklicno, 38,7 % srednješolsko in 17,5 odstotka univerzi-

tetno diplomo. Med skupinami so statistično značilne razlike ($F = 9,907$, $df = 1$, $sig = ,002$).

Tabela 4b: Izobrazba mater 'poražencev' in 'zmagovalcev'

Najvišja zaključena stopnja izobrazbe matere		Poraženci	Zmagovalci
osnovna šola	število	28	20
	% delež	24,1 %	9,2 %
poklicna šola	število	29	35
	% delež	25,0 %	16,2 %
Srednja šola	število	49	120
	% delež	42,2 %	55,3 %
univerza	število	10	42
	% delež	8,6 %	19,3 %
skupaj	število	117	209
	% delež	100,0 %	100,0 %

24,1 % mater 'poražencev' je končalo le osnovno šolo, 25 % poklicno, 42,2 % srednjo in le 8,6 odstotka univerzo. V skupini 'zmagovalcev' najdemo 9,2 odstotka mater s samo osnovnošolskim spričevalom, 16,2 % poklicno izobraženih, 55,3 % srednješolsko in 19,3 odstotka mater, ki so univerzitetno izobražene. Po PIRLS-u je 17,9 odstotka mater končalo le osnovno šolo, 16,8 % poklicno, 44,7 % srednjo in 20,5 odstotka mater univerzo. Med skupinami je statistično značilna razlika ($F = 24,039$, $df = 1$, $sig = ,000$).

Otroci iz skupine 'poražencev' imajo večji delež samo osnovnošolsko izobraženih mater (24,1 %) kot očetov (15,4 %). Pri naslednji izobrazbeni stopnji, poklicni šoli, je trend ravno nasproten; tam najdemo več očetov (41,9 %) kot mater (25,0 %). Je pa več mater kot očetov končalo srednjo šolo. Na univerzitetni stopnji je razmerje približno enako. V skupini 'zmagovalcev' je zgolj osnovno šolo končalo skoraj enako število mater in očetov, poklicno več očetov in srednjo več mater kot očetov. Tudi univerzo je končalo več mater (19,3 %) kot očetov (15,8 %). PIRLS 2001 navaja, da se je 85 odstotkov staršev učencev rodilo v Sloveniji. Razmerje med priseljenci in tu rojenimi starši otrok iz primerjanih skupin je kar zgovorno.

Tabela 5: (Ne)priseljeni starši

Starši		Poraženci	Zmagovalci
oba starša rojena tukaj	število	82	186
	% delež	68,9 %	84,2 %
mati priseljena	število	3	8
	% delež	2,5 %	3,6 %
oče priseljen	število	3	9
	% delež	2,5 %	4,1 %
oba priseljena	število	31	18
	% delež	26,1 %	8,1 %
skupaj	število	119	221
	% delež	100,0 %	100,0 %

Več kot četrtnina otrok iz skupine 'poražencev' ima priseljene starše (26,1 %), pri 'zmagovalcih' pa je takih le 8,1 %. Samo pri 68 odstotkih učencev – 'poražencev' sta se tu rodila oba starša. Med skupinama je statistično značilna razlika ($F = 20,308$, $df = 3$, $sig = ,000$).

Marsikateri priseljenec v družini ne govori svojega materinega jezika. Kot je razvidno iz *tabele 6*, več otrok, kot bi pričakovali, doma govori skoraj izključno slovensko. Čeprav je med 'poraženci' 26,1 odstotka otrok priseljencev, je v tej skupini le 3,1 % otrok, ki doma nikoli ne govorijo slovensko. Razliko gre najbrž pripisati dejstvu, da se z brati in sestrami pogovarjajo po slovensko. Razlika med skupinama pa je statistično značilna ($F = 8,856$, $df = 2$, $sig = ,012$).

Tabela 6: Uporaba slovenščine v družini

Doma govorijo slovensko		Poraženci	Zmagovalci
vedno ali skoraj vedno	število	102	205
	% delež	78,5 %	85,8 %
včasih	število	24	34
	% delež	18,5 %	14,2 %
nikoli	število	4	0
	% delež	3,1 %	,0 %
skupaj	število	130	239
	% delež	100,0 %	100,0 %

Tu gre znova za precejšnjo razliko med 'poraženci' in 'zmagovalci': 78,5 odstotka prvih doma vedno govori slovensko, medtem kot je odstotek 'zmagovalcev' večji, 85 %. Med 'zmagovalci' sploh ni učenca, ki ne bi nikoli doma govoril slovensko.

V zadnjem sklopu pa sem se posvetila temu, kako samoprepičanje vpliva na občutek pripadnosti določeni skupini. Čeprav nisem zaznala statistično pomembne razlike med skupinami, pa je *tabela 7* prikazala zanimiv pojav. Ali drugače: med skupinami ni bistvene razlike, in prav to je tisto, kar je zanimivo.

Tabela 7: Samopercepcija: branje mi ne dela težav.

Branje je lahko.		Poraženci	Zmagovalci
Zelo se strinjam	število	89	177
	% delež	69,0 %	74,7 %
se strinjam	število	30	50
	% delež	23,3 %	21,1 %
se ne strinjam	število	8	4
	% delež	6,2 %	1,7 %
Sploh se ne strinjam	število	2	6
	% delež	1,6 %	2,5 %
skupaj	število	129	237
	% delež	100,0 %	100,0 %

Otrokom iz obeh skupin se zdi branje razmeroma preprosta stvar, z majhno razliko: 7,8 % 'poražencev' meni, da branje ni preprosto, medtem ko tako misli le 4,2 % 'zmagovalcev'. Ta razlika pa ni statistično potrjena.

Otrokovo samopercepcija lepo ponazarja tudi odgovor na vprašanje: Ali misliš, da bereš bolje ali slabše od vrstnikov?

Tabela 8: Samopercepcija: Ne berem tako dobro kot moje sošolke in sošolci.

Ne berem tako dobro kot moje sošolke in sošolci.		Poraženci	Zmagovalci
Zelo se strinjam	število	25	45
	% delež	19,2 %	19,0 %
se strinjam	število	44	62
	% delež	33,8 %	26,2 %
se ne strinjam	število	20	43
	% delež	15,4 %	18,1 %
Sploh se ne strinjam	število	41	87
	% delež	31,5 %	36,7 %
skupaj	število	130	237
	% delež	100,0 %	100,0 %

53 % učenk in učencev iz skupine 'poražencev' soglaša s trditvijo, da berejo slabše od sošolcev, prav tako pa tudi 45,2 % 'zmagovalcev'. Čeprav je razlika zanemarljiva s statističnega vidika, je vseeno zanimiva zaradi podatka iz PIRLS-a 2001, da 'poraženci' berejo bolje od 'zmagovalcev'. Zato bi tu pričakovali, da se bodo 'poraženci' sami sebi zdeli boljši bralci od 'zmagovalcev'. Pa so otroci očitno prevzeli samopodobo, ki jim jo narekuje odziv šole: 'poraženci' so slabi učenci (z dobrim ali še slabšim učnim uspehom, ki je precej pod povprečjem za 3. razred osnovne šole!) in se dojemajo kot slabe bralce (čeprav so nad povprečjem). Nasprotno pa imajo najboljši učenci o sebi nerealno podobo, da so boljši bralci od dejansko dobrih bralcev. Ocene jim povedo, da so dobri učenci, čeprav to ni nujno tudi res.

V slovenskih šolah se redno bere na glas pred celim razredom. Otroci za to pri slovenščini celo dobijo oceno. Učenec ali učenka torej lahko dobi dobro oceno za branje na glas, kar pa ne pomeni nujno, da je tudi razumel/razumela, kaj je bral/brala.

Tabela 9: Brati na glas je težko

Brati na glas je težko		Poraženci	Zmagovalci
zelo se strinjam	število	16	35
	% delež	12,4 %	14,8 %
se strinjam	število	10	38
	% delež	7,8 %	16,0 %
se ne strinjam	število	19	22
	% delež	14,7 %	9,3 %
sploh se ne strinjam	število	84	142
	% delež	65,1 %	59,9 %
skupaj	število	129	237
	% delež	100,0 %	100,0 %

30,8 odstotka 'zmagovalcev' je izjavilo, da je zanje težko brati na glas. Tudi 20,2 % 'poražencev' meni, da je to težko. To se na videz bolj sklada z dejstvom, kdo je boljši bralec, na žalost pa nimamo podatkov o tem, kakšne ocene so učenci dobili za branje na glas.

Sklep

V prispevku sem poskusila prikazati razlike med otroki, ki jim uspe dobro priti skozi šolski sistem, in tiste, ki se jim zatakne. Tehnično sem jih poimenovala 'zmagovalci' in 'poraženci'. Naj še enkrat pojasnim: 'poraženci' so tisti, ki dobro berejo, a imajo slabe ocene, 'zmagovalci' pa tisti, ki ne razumejo, kaj so sami prebrali, pa vseeno dobijo dobre ocene. Analiza je pokazala, da imata obe skupini učenek in učencev določene značilnosti.

'Poraženci' izhajajo iz družin s slabšimi gmotnimi razmerami; 39 % 'poražencev' spada v skupino družin z najnižjimi prihodki in le 11 % jih spada v tri zgornje razrede (od skupno šestih). Starši teh otrok menijo, da so revnejši od drugih družin v svoji soseski in so manj izobraženi. 57 % očetov ima končano le poklicno šolo ali pa še tega ne, 49 % mater je končalo zgolj poklicno šolo ali pa še tega ne. Pri 25 % 'poražencev' sta oba starša priseljenca, 21,6 % jih doma le občasno ali pa sploh ne govori slovensko.

'Zmagovalci' prihajajo iz precej premožnejših družin. Le 21 % jih spada v najnižji dohodkovni razred. 6,5 % njihovih staršev meni, da je njihova

družina na slabšem kot druge v njihovi okolici. Učenci in učenke iz skupine 'poražencev' niso tako revni kot tisti iz skupine 'zmagovalcev' (razen tistih iz najnižjega dohodkovnega razreda, pri katerih je razlika velika), toda družine 'zmagovalcev' se same sebi ne zdijo tako obubožane kot družine 'poražencev'. To bi lahko pomenilo, da so tudi 'zmagovalci' lahko iz revnih družin, le da se njihovim sosedom ne zdi, da so revni. Zato so družbeno močnejši oziroma niso tako nemočni kot družine 'poražencev'.

Starši 'zmagovalcev' so boljše izobraženi, kar je morda tudi razlog, zakaj se sami sebi ne zdijo revni. 44 % očetov 'zmagovalcev' ima samo poklicno šolo, ali pa še tega ne (primerjaj: 57 % očetov 'poražencev'), 15 % pa jih je končalo univerzitetni študij (v primerjavi s 7 % očetov 'poražencev'). Podatki o izobrazbi mater so še zgovornejši: samo 25 % mater 'zmagovalcev' ima le poklicno šolo ali manj (prim.: 49 % mater 'poražencev'), 19 % mater 'zmagovalcev' pa ima univerzitetno diplomu (prim.: 8 % mater 'poražencev'). Izobrazba matere ima še večji vpliv na to, v katero skupino bo prišel otrok. To dejstvo pojasnimo s tem, da slovenske matere dejavneje sodelujejo pri otrokovem izobraževanju kot očetje (večkrat pridejo v šolo).

8 % otrok, ki spadajo v našo skupino 'zmagovalcev', se je rodilo priseljenim staršem (odstotek je precej manjši kot pri 'poražencih', 26 %). 85 % 'zmagovalcev' doma vedno govori slovensko. Tu je odstotek malce višji kot pri 'poražencih' (78 %). Družine 'zmagovalcev' so se očitno bolj prilagodile slovenski kulturi in družbi, v kateri je asimilacijski imperativ zelo močan. Različnost ni cenjena vrednota (Močnik, 1988). Med 'zmagovalci' bi zaman iskali učence, ki doma redno govorijo kak drugi jezik.

Branje se zdi učenkam in učencem iz obeh skupin razmeroma preprosto. 92 % 'poražencev' meni, da je to do neke mere res, in takih misli je tudi 95 % 'zmagovalcev'. Po podatkih PIRLS-a 2001 sicer ne moremo sklepati, da se branje slovenskim otrokom zdi preprosto, toda če bi otroci mislili, da gre pri branju zgolj za dekodiranje znakov, bi si rezultat razlagali drugače.

Malce večji odstotek 'poražencev' ima slabše mnenje o svojem branju v primerjavi z 'zmagovalci', toda razlika je statistično zanemarljiva. Zanimivo pa je, da so si mnenje o svojem branju ustvarili ne glede na dejanske sposobnosti dojemanja prebranega. Če primerjamo občutek sposobnosti za branje pri vseh otrocih v PIRLS-u, ne bomo našli razlik. Menim, da bi bilo vredno nadaljnje raziskati, zakaj otrok meni, da je dober ali slab bralec in na podlagi česa tako sklepa. V slovenskih šolah učenci velikokrat berejo na glas; več 'zmagovalcev' kot 'poražencev' meni, da je to težko.

Vsi ti zbrani podatki govorijo o tem, da so 'poraženci' – čeprav smo jih tako strokovno poimenovali le zaradi boljše ponazoritve v tem besedilu – zares prikrajšana družbena skupina. Na splošno so revnejši, manj izobraženih, večkrat tudi priseljenih staršev, in čeprav lahko berejo bolje od vrstnikov, samih sebe ne vidijo kot dobrih bralcev.

V vseh temeljnih aktih, ki zadevajo slovensko šolstvo, je zapisano, da mora biti izobrazba enako dostopna in zagotovljena vsem otrokom iz vseh okolij. V resničnosti pa se zdi, da nekateri otroci nimajo pravice do enake izobrazbe kot drugi. Izsledki te raziskave kažejo, da nekatere izmed njih ovirajo predsodki, ki jih ima družba proti njim, zato se razvijejo le do meje, ki jo je zanje postavila družba (v tem primeru šola). Po drugi strani pa opazamo, da obstajajo tudi otroci, ki jim učitelji gledajo skozi prste. Slednji niso velik problem, če to sploh so. Mogoče dobijo boljše ocene, ne da bi jim bilo treba dobro brati, in torej pridejo skozi sito brez dejanskega izkoriščanja. Tu gre bolj za posredno kot neposredno izkoriščanje. Skupina, ki bi se ji morali v prihodnje podrobneje posvetiti, so 'poraženci', saj v bistvu nimajo pravega dostopa do izobrazbe, ki jim jo je družba dolžna priskrbeti.

Literatura

- Bela knjiga o slovenskem šolstvu* (1996). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Doupona Horvat, M. (2005). *Priročnik za kodiranje odprtih odgovorov* (za interno uporabo). Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Doupona Horvat, M. (2004). Reading achievement and school performance. V: Papanastasiou, Constantinos (ur.), *Proceedings of the IRC – 2004: IEA International Research Conference*, str. 224–239. Nicosia: University of Cyprus, Department of Education.
- Doupona Horvat, M., Brečko, B. N. (2005). High and low reading achievement schools according to SES. V: *ECER 2005*. [Spletna izd.]. Dublin (Irska): EERA. <http://brs.leeds.ac.uk/~beiwww/BEIA/ecer2005.htm#auth>
- Fairclough, N. (1988): *Language and Power*. New York: Longman.
- Močnik, R. (1995). *Extravagantia*. Ljubljana: Studia Humanitatis.